

БІЛОРУСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ОПОЗИЦІЙНИЙ РУХ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Поночовний Віктор,

магістр I-го року навчання

історичного факультету

Тернопільського національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка

e-mail: victorponochovnyj26@gmail.com

Науковий керівник: **Валіон Оксана,**

кандидат історичних наук, доцент,

кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Починаючи з 24 лютого 2024 р., територія Республіки Білорусь активно використовувалась російською федерацією для проходу своїх військ та наступу на територію України з півночі, розміщення військової техніки та геополітичного тиску на Європу взагалі, відводячи білоруським землям роль майбутнього плацдарму для можливих військових дій проти західних країн.

Водночас у білоруській внутрішній політиці та суспільно-політичному житті вибудувалась наступна логічна послідовність, що демонструє реальну ситуацію в цій країні: фактичний очільник республіки Олександр Лукашенко опинився у заручниках путінського режиму, зважаючи на тривалі союзницькі відносини двох держав та відповідні інтеграційні процеси; білоруси, які залишились у своїй країні, незалежно від власних політичних поглядів, опинились в заручниках режиму Лукашенка; опозиційні діячі та їх однодумці перебувають або у вимушеній еміграції, або засудженні за політичними мотивами.

В українській науці та суспільній думці білоруське питання у зазначеному контексті поки недостатньо осмислено і досліджено. Відтак є потреба проаналізувати основні моменти відносно ставлення до нинішньої війни як у білоруському суспільстві, так і серед провідних осередків опозиційного руху.

Щодо подій російсько-української війни, білоруське суспільство впродовж останніх двох років, як характеризують незалежні аналітики, розділене, а його складові – ізольовані одне від одного, відтак і прихильники, і противники війни схильні вважати себе більшістю. Ця ситуація, в контексті ставлення до російської агресії, поступово набуває постійності та усталеності.

У доповіді аналітиків білоруського «Центру нових ідей» та британського Королівського інституту міжнародних відносин «Chatham House» від грудня 2023 р. зазначено, що перебіг війни не мав суттєвого впливу на геополітичні орієнтири білорусів, за винятком змін у кількості прихильників одночасних взаємовідносин як з ЄС, так і з росією. Обрана учасниками соціопитувань позиція чітко корелюється з віком, освітою, місцем проживання респондентів, а також приналежністю до аудиторії державних чи недержавних ЗМІ [3, с. 2].

Прихильники російської агресії, котрі незалежно від рівня підтримки загалом становлять близько третини респондентів (36 % станом на листопад 2023 р.), у своїй аргументації керуються радше ідеологічними причинами нападу росії на Україну, ніж конкретними військовими діями та успіхами країни-агресора. Втім, противники війни також не можуть претендувати на абсолютну більшість серед опитуваних (їх частка зменшилась з 43 % у червні 2022 р. до 38 % в листопаді 2023 р.), оскільки значною є частка тих, хто не визначився з власною позицією стосовно нинішніх подій: йдеться про 27 % респондентів станом на листопад 2023 р. [3, с. 7].

Типові соціологічні портрети білорусів у їх ставленні до російсько-української війни виглядають наступним чином: війну схильні підтримувати чоловіки старшого віку, що проживають у регіонах та мають професійно-технічну освіту; натомість противники війни переважно молодого або середнього віку, які проживають у столиці та мають вищу освіту. Щодо тих, хто займає нейтральну позицію або не визначився з нею, то вони можуть керуватись або страхом відкрито демонструвати свої погляди, що безумовно впливає на результати соціопитувань, або цілком свідомою аполітичністю, небажанням цікавитись цими подіями чи неприйняттям насильства у будь якому вигляді. Зазвичай, такі погляди проявляють переважно жінки середнього віку, знову ж таки з регіонів, проте вони мають середню освіту.

Щодо медійного споживання основних категорій, то досить цікавим є той факт, що дві основні крайнощі – схвалення та засудження війни в Україні, і відповідно, користувачів державних ЗМІ та опозиційних або недержавних ЗМІ, сформуvalи довкола себе інформаційну бульбашку, де кожна сторона схильна вважати, що їх однодумці становлять більшість, проте найбільш точно ситуацію відображає статистика споживання медіа за змішаним принципом.

Спільною рисою відповідей і поглядів більшості респондентів опитувань Chatham House став страх, котрий має два прояви. Перший прояв страху білорусів в контексті війни – це вірогідна участь Білорусі у війні та можливе поширення бойових дій на територію країни, чого бояться навіть проросійські респонденти. Натомість другий прояв більш очевидний і зумовлений репресивністю лукашенківського режиму: страх

перед репресіями з боку влади та небажання обговорювати такі полярні теми, як війна в Україні, суттєво впливали на результати опитувань.

У цьому аспекті кореляція відбувається відповідно до того, наскільки яскраво була виражена політична позиція респондента: так, білоруси, які висловлювали чітку приналежність до лукашенківського чи опозиційного табору, були більш чесними у своїх відповідях [3, с. 3].

Так само в білоруському суспільстві є ті, хто вбачає в особі Лукашенка справжнього миротворця, а також ті, хто повністю відвернувся від нього, особливо після факту розміщення ядерного арсеналу РФ і кейсу з перебуванням вагнерівців.

Однією з основоположних аргументацій для висловлення позиції білоруського національно-демократичного руху щодо російсько-української війни є чітке відокремлення білоруського суспільства як усередині країни, так і за її межами, від лукашенківського режиму. Цим розмежуванням провідні діячі білоруської опозиції незалежно від організаційної чи партійної приналежності переслідують наступні цілі: формування у середовищі західних та українських громадян і політичних діячів позитивного образу білоруського народу саме як суспільства, яке прагне утвердити демократичні цінності у своїй державі та не толерує російську агресію в Україні, що має свідчити про їх принципову відмінність від росіян.

Нині білоруську опозицію умовно можемо поділити на два напрямки – військовий (полк ім. К. Калиновського, що воює у складі ЗСУ) та політичний: широка білоруська опозиція – З. Позняк, Рада БНР (так звана стара опозиція) та демократичні сили, що постали після президентських виборів 2020 року, – Офіс Тихановської, Об'єднаний перехідний кабінет, «Координаційна рада». Керівництво України у діалозі з білоруською опозицією зробило ставку на полк імені Кастуся Калиновського (29–30 листопада 2023 р. у Києві проходила конференція полку «Шлях до свободи» за участю білоруських громадських активістів і волонтерів та українських політиків і громадських діячів), оскільки його зусилля із допомоги Україні реальні і конкретні. Щодо взаємин із Світланою Тихановською з боку українського керівництва спостерігається стримана позиція. На думку українських експертів, наразі офіційний Київ задовольняє статус-кво у відносинах з білоруським режимом – немає прямої участі збройних сил Білорусі у війні, ескалація з північного напрямку поки відсутня. Тож відкриття додаткового, білоруського фронту, звичайно, не вигідно Україні.

Разом з тим, на початку лютого 2024 р. колишнього посла України у Білорусі Ігоря Кизима офіційно призначено послом з особливих доручень у Білорусі. Він контактує з білоруськими демократичними силами, які

виступають проти політики офіційного Мінська, що підтримує російську агресію в Україні.

Варто наголосити, що вказані осередки білоруської опозиції, включно з білоруськими добровольцями, вимушені діяти в умовах політичної еміграції та неможливості вести повноцінну політичну діяльність у Білорусі, ризикуючи потрапити під репресії з боку чинного режиму. З іншого боку, білоруська опозиція намагається використати європейські та українські політичні майданчики, а також збільшує свою медійну присутність в мережі Інтернет для реалізації власних політичних цілей та наративів стосовно місця білорусів у російсько-українській війні.

Рада Білоруської Народної Республіки в екзилі, як де-факто найстаріша опозиційна інституція білоруського національно-демократичного руху, в особі її очільниці Івонки Сурвілли ще з початку повномасштабного вторгнення висловлює чітку проукраїнську позицію, а також відкрито підтримує білоруських добровольців, котрі воюють в лавах української армії. У своїх заявах очільниця Ради БНР зазначає, що «...перемога України необхідна для нашої національної перемоги, для визволення Білорусі» [2].

Свідченням цих сподівань з боку Ради є нагородження почесними відзнаками низки білоруських добровольців, а також часті зустрічі із Світланою Тихановською як провідною діячкою опозиції, чия політична фігура буде важливою у встановленні демократичного політичного режиму у Білорусі, якому Рада БНР зможе передати власні повноваження.

Засновник і очільник Білоруського Національного Фронту (нині – Консервативно-християнська партія – БНФ) Зенон Позняк вирізняється з-поміж інших представників національно-демократичного руху своєю чіткою та радикальнішою антиросійською позицією, котру він висловлює впродовж усієї своєї громадсько-політичної діяльності.

В контексті діяльності білоруської опозиції Позняк є прихильником силового методу повалення режиму Лукашенка, відтак доволі виправданим був заклик політика до білорусів набувати бойового досвіду безпосередньо на лінії фронту, вбачаючи у боротьбі на боці України та її перемозі можливість для створення нових білоруських військових утворень, фундаментом яких має бути полк ім. К. Калиновського [6].

Зазначаючи про стосунки між З. Позняком та бійцями полку, їх можна охарактеризувати як тісні і продуктивні. Свідченням цьому є візит політика до України в лютому 2023 року, в рамках якого він зустрівся з «каліновцями» безпосередньо на Бахмутському напрямку. На думку політолога Олександра Фрідмана, цей крок є яскравим прикладом того, що політична фігура Позняка з усім спектром його поглядів є для України більш впливовою, ніж Тихановська та її команда, а перебування діяча на лінії фронту розцінюється політологом як історичний крок білоруської опозиції [1].

Порівняно з діяльністю Ради БНР, яка зумовлена рівнем її впливу та можливостей, та правого позняківського крила опозиції, погляди Світлани Тихановської – голови Об'єднаного перехідного кабінету, на війну в Україні на цьому фоні видаються більш м'якшими та ліберальними.

До початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, Тихановська не ставила за мету вибудувати чітку геополітичну орієнтацію в рамках своєї політичної концепції. Стосовно цього український політолог Євген Магда зазначав наступне: «...Її публічна активність засвідчує насамперед існування запиту на діалог з білоруським суспільством в умовах, коли підтримувати розмову з Лукашенком стало неможливим. Разом з тим неспроможність Тихановської чітко відповісти на важливе для України питання «Чий Крим?» та небажання керівництва України сваритися з Лукашенком не дозволили їй відвідати Київ (Україна є однією з небагатьох європейських країн, у якій не побувала Світлана Тихановська)» [4, с. 986–987].

Війна спонукала Тихановську переорієнтуватись на проєвропейський та, відповідно, проукраїнський вектор. З розумінням того, що без вільної України не може бути вільної Білорусі, та не буде миру і свободи у Європі. Опозиціонерка, використовуючи власний медійний ресурс, намагається через міжнародні політичні платформи донести важливість допомоги Україні у війні проти росії.

Тим не менш, це не змінює ситуації того, що політична фігура очільниці Об'єднаного перехідного кабінету поки не сприймається всерйоз як українцями, так і опозиціонерами правих поглядів. Відтак відстоювання нею тези про те, що білоруський народ не толерує війну і не має нічого спільного з росією, часто виглядає радше як скарга і образа на те, що українці однобоко сприймають її співвітчизників.

Стосовно того, чи є можливою радикалізація політичних поглядів Тихановської стосовно росії та її агресії, білоруський аналітик Артем Шрайбман зазначає, що Тихановська насамперед політик діалогу, який орієнтується на той білоруський електорат, який займає нейтральну позицію або не визначався з нею, а відтак, радикалізація до рівня, наприклад, Позняка, буде лише відштовхувати виборців від неї [5].

Висновки. Таким чином, білоруське суспільство у ставленні до війни в Україні демонструє не лише полярність у поглядах і наявність кола нейтральних осіб, але й консенсус, що ця війна для Білорусі є чужою, та має завершитись. Натомість опозиційний рух, попри ідеологічні розбіжності і різні напрямки діяльності, солідарний у тому, що підтримка України необхідна для майбутнього відновлення демократії в Білорусі.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Кіеў рэальна ацэньвае ўплыў Пазняка»: што дае візіт палітыка ва Украіну. URL:<https://euroradio.fm/kieu-realna-acenvae-uplyu-paznyaka-shto-dae-vizit-palityka-va-ukrainu> (дата звернення: 16.04.2024).
2. «Білоруський доброволець, захищаючи Україну, своєю кров'ю і життям рятує честь білоруського імені», – Голова Ради БНР в екзилі. URL: <https://history.rayon.in.ua/news/507033-biloruskiy-dobrovolets-zakhishchayuchi-ukrainu-svoeyu-krovuyu-i-zhittiyam-ryatue-chest-biloruskogo-imeni-golova-radi-bnr-v-ekzili> (дата звернення: 15.04.2024).
3. Belarusians' views on the war and the impact of the fear factor on online public opinion polling. Chatham House, 2022. URL: <https://drive.google.com/file/d/1VGM4g9xn9KnHZDhplotFZ9Q7y-p3LBDn/view>.
4. Магда Є. В. Фактор Білорусі в російсько-українській війні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, «Baltija Publishing». 2022. С. 983–991.
5. Не стаць Пазняком: чаму Ціханоўская не крытыкуе Расію больш жорстка. URL: <https://euroradio.fm/ne-stac-paznyakom-chamu-cihanouskaya-ne-krytykue-rasiyu-bolsh-zhorstka> (дата звернення: 15.04.2024).
6. Пазняк: трэба рыхтаваць людзей, каб яны ішлі ва Украіну. URL: <https://euroradio.fm/paznyak-treba-rykhtavac-lyudzey-kab-yany-ishli-va-ukrainu> (дата звернення: 16.04.2024).